

Karin Eriksson Hultén: *Resande i arkitektur. John Åkerlunds liv och verk*, Diss., Umeå studies in history and theory of art 7, Institutionen för konstvetenskap, Umeå universitet, Umeå, 2004, 398 s., 30 illustrationer i färg, 394 i svart-vitt, ISBN 91-7305-681-2.

Arkitekten Karin Eriksson Hultén disputerade 2004 vid Umeå universitet på en avhandling om John Åkerlund (1884-1961). Det är en omfattande och noggrann redovisning av Åkerlunds insatser på bebyggelsens olika fält. Den träffande titeln fångar hans över hela landet spridda uppdrag. Boken fyller en lucka - den handlar om en byggare som envist gått sin egen väg tvärs igenom tidens skiftande smakriktningar, utan att för den skull framstå som särskilt oppositionell. John Åkerlund är en av de många traditionalisterna i konsthistorien som hamnat i skuggan när seg-rarnas, modernisternas, historia har skrivits. Han stod alls inte utanför tidens politiska och estetiska debatt, men han strävade i första hand efter att skapa byggnader som var trivsamma, praktiska och ekonomiska. Kanske var det just därför hans uppdragsgivare ständigt återkom. Hans produktion är imponerande - den omfattar drygt 700 verk. Därtill har han skrivit otaliga artiklar och inlägg i olika tidskrifter.

John Åkerlund verkade under den svenska 1900-talsarkitekturens högkonjunktur, från 10-talets nationalromantik över 20-talets klassicism till 30- och 40-talens funktionalism. Han sökte sina förebilder både i den äldre folkliga byggnadskulturen och i 1700-talets klassicism. Funktionalist blev han aldrig, annat än i den me-

ningen att hans byggnader fungerade väl. Åkerlund var ingenjör, inte examinerad arkitekt, och lärde sig yrket genom att arbeta på arkitektkontor, främst hos Torben Grut. Bokens författare kan som arkitekt initierat lyfta fram Åkerlunds tekniska och praktiska kompetens.

Karin Eriksson Hultén har valt att lägga upp monografin i tre huvudavsnitt, *Levnad, Verk och projekt* samt *Resonerande sammanfattning*. Som bilagor återfinns *Korta biografiska data*, *Förteckning över medarbetare* och *Projektförteckning*. Arkitektkontorets rikhaltiga arkiv, förvalt av sonen och medarbetaren Lars Åkerlund och numera på Arkitekturmu-seet, har varit författarens huvudkälla både till levnadsteckningen och till redovisningen av verksamheten. Det biografiska kapitlet är i huvudsak kronologiskt upplagt, med ett avslutande kapitel om arkitektkontorets uppbyggnad och uppdrag. Den andra delen, *Verk och projekt*, är - liksom projektförteckningen - indelad efter byggnadskategorier: skolor, rum för kyrkor, turistanläggningar, industrins byggnader samt privat och offentligt, där övriga kategorier samlats. I det avslutande avsnittet ges en samlad karakteristik av Åkerlunds verk och av hans roll i sin samtid och i den svenska arkitekturhistorien.

Konstvetenskapliga avhandlingar får sällan den finansiering som skulle krävas för att i bild göra full rättvisa åt innehållet, och denna bok är inget undantag. De många svartvita bilderna är alltför små och ofta otydliga för att fungera väl som illustrationer, men färgbilderna kompenserar till någon del. Som arkitekt är Eriksson Hultén väl medveten om behovet att visa skisser, fasad- och planritningar, som finns till många, men långt ifrån till alla behandlade projekt.

Karin Eriksson Hultén har gjort en stor insats genom att presentera och bearbeta det tidigare ej utnyttjade arkivet. Som hon själv säger bör boken locka andra att ytterligare fördjupa sig i materialet. Texten och den omfattande litteratur- och källförteckningen visar att hon även läst in sig väl på perioden. John Åkerlund dyker ständigt upp i litteraturen om tiden, hittills som en bifigur som man velat lära känna bättre. De flesta skrifterna har Eriksson Hultén fångat upp och ofta citerat, men några viktiga texter har förbigåtts. Det gäller t.ex. Ann Katrin Pihl Atmers *Livet som levedes där måste smaka vildmark. Sportstugor och friluftsliv 1900-1945*, 1999, som ingående beskriver hembygdsrörelsen och John Åkerlunds roll i den. Vidare Eva Vikströms *Platsen, bruket och sambället. Tätortsbildning och arkitektur 1860-1970*, 1991, där spänningarna mellan traditionalism och modernism diskuteras och Åkerlunds insatser inom industribyggnad synpunktsrikt beskrivs. Vikström var f.ö. liksom Eriksson Hultén knuten till Umeå universitet. Att Hjördis Kristenssons innehållsrika bok *Skolhuset. Idé och form* med inläggande och välillustrerade analyser av Åkerlunds skolbyggnader inte finns med kan författaren inte lastas för - den utkom några månader efter hennes avhandling.

John Åkerlunds utveckling som arkitekt är inte helt lätt att följa i boken, genom att den inte löper kronologiskt. Men det framgår att han ofta valde uttryck efter byggnadskategori, och att han samtidigt kunde arbeta med en nationalromantisk timrad villa, en enkel klassicistisk ljusputsad skola och en mer anspråksfull kolonnarkitektur för någon av skolorna i Sigtuna. Han tillhörde tidigt den grupp som stod bakom den viktiga rådgiv-

vande boken Svenska Allmogehem 1908 och den framväxande egna-hemsrörelsen. Men han engagerade sig också, liksom Osvald Almqvist, i att rita moderna brukssamhällen åt den växande industrin. Hans viktigaste insats i denna sektor är det helt nya samhället Boliden från 1926-30, där Tage William-Olsson svarat för planen och Åkerlund för de rustika bostadslängorna, inspirerade av äldre bruksbebyggelse.

Svenska Turistföreningen var en viktig uppdragsgivare för John Åkerlund, som var en friluftsmänniska med fjällvana. Ovanför Stora Sjöfallet ritade han den stillsamt kraftfulla timmerlängan i Saltoluokta. Utbyggnaderna i Kebnekaise och Vålådalen liksom den första, tekniskt besvärliga etableringen i Sylarna är hans verk. Få arkitekter torde ha ställts inför sådana tekniska och klimatmässiga utmaningar som dem John Åkerlund mötte i fjällen. I den mån hans hus överlevt framstår de i dag som omistliga. De har vuxit samman med de

stora landskap vars karaktär var honom så väl bekant.

Att se byggnaden som en del av ett större sammanhang var självklart för Åkerlund. Han utgick från platsens, tomtens, förutsättningar och drev vad som senare kommit att kallas genus loci-aspekten. Eriksson Hultén visar hur hans ritningar alltid innefattar omgivningen och dess planering. Särskilt gällde det skolorna, i dag viktiga delar av många mindre samhällen. De ofta stora volymerna samlas till traditionella gårdsbildningar med stark rumsverkan. Sigtunastiftelsens stora byggnader tog upp en klostertradition som stämde väl samman med miljön och med programmet för verksamheten.

I sin sammanfattande karakteristik har Eriksson Hultén poängterat några drag som förstärker intrycket av en både sympatisk och kompetent yrkesman: en aldrig avmattad nyfikenhet och kunskapsörst, en stor pedagogisk förmåga att föra ut sina idéer i ord och skrift, en pragmatisk

strävan att anpassa sig till beställarens önskemål samt en ambition att vara närvarande på byggsplatsen och följa arbetet nära.

John Åkerlund har format viktiga delar av vårt kulturarv utan att hittills bli tillräckligt uppmärksammas för sin insats. Kanske är det just hans stillsamma, eftertänksamma och småningom alltmer otidsenliga arkitektur som gjort det svårt att passa in honom i det av trettiotalsgenerationen uppgjorda schemat? Boken om Åkerlund, lika lågmält saklig som sitt föremål, lyfter fram hans insatser och bidrar till att fördjupa bilden av 1900-talets svenska bebyggelsehistoria.

*Ingrid Sjöström
& John Sjöström*